

Рецензії. Хроніка

КАТЕРИНОСЛАВСЬКЕ ДВОРЯНСТВО ПОРЕФОРМЕНОГО ПЕРІОДУ

[Рец.]: Кочергін І.О. Соціальна трансформація Катеринославського дворянства (друга половина ХІХ ст. – початок ХХ ст.): Монографія / І.О. Кочергін. – Дніпропетровськ: Герда, 2015. – 576 с. – (серія “Dniprovia”) ”

Сучасна Південна Україна, як окремий історико-географічний регіон та історико-культурна область, формувалася впродовж кількох століть. Тривалий час цей степовий край, фактично бар'єрна зона між цивілізаціями, характеризувався рухливістю кордонів та постійною військово-політичною нестабільністю. Після його входження до складу Російської імперії в другій половині ХVІІІ ст. розпочався процес змін, які призвели до насадження традиційних імперських структур, які контролювалися дворянським станом. У соціальному та культурному просторі Південної України дворянство займало особливе місце і впливало, практично, на всі сторони життя інших верств населення – козаків, селян, міщан, різночинців. Зважаючи на це, розуміння суспільних процесів, які мали місце в цьому регіоні протягом ХІХ ст. без вивчення історії дворянських спільнот Херсонської, Таврійської та Катеринославської губерній є не тільки проблематичним, але й неможливим.

Однією з найбільших дворянських громад, яка посіла простір колишніх Вольностей Війська Запорозького Низового була катеринославська. Історія катеринославського дворянства вже ставало об'єктом дослідження в працях таких істориків, як Д.Г. Каюк та Н.В. Сурева, які, однак, здебільшого досліджували роль дворянства в процесі колонізації регіону на рубежі ХVІІІ–ХІХ ст. У монографії І.О. Кочергіна, яка рецензується, катеринославське дворянство розглядається дещо в іншій площині, а саме – в контексті суспільно-політичних, соціально-економічних і соціокультурних процесів, які відбувалися в Російській імперії у період реформ російського імператора Олександра ІІ і контр-реформ Олександра ІІІ.

У цілому робота виконана в руслі соціальної та локальної історії, які дозволяють деталізувати особливості розвитку “вищої” верстви на півдні України в процесі імперської модернізації, а також визначити характерні риси еволюції дворянства в нових умовах соціальної взаємодії.

Автор поставив перед собою наступні завдання: дослідити як саме змінилась роль дворянства після скасування кріпацтва 1861 р.; наскільки широко привілейована верства була представлена в різноманітних інституціях, що виникли внаслідок реформ Олександра ІІ і контр-реформ Олександра ІІІ – земстві, мировому суді, інститутах мирового посередництва і земських начальників; як воно взаємодіяло всередині дворянського зібрання та поза його межами з різними соціальними та етнічними групами; наскільки сильно дворяни впливали на соціокультурну ситуацію в губернії та інші тому подібні (с. 19).

Для розв'язання поставлених задач автором було використано широке коло документальних джерел, як архівних (із фондів 8 архівних установ Росії та України), так і вже опублікованих. Крім цього, автор продемонстрував гарну обізнаність в історіографії питання, проаналізувавши праці російських, українських та американських дослідників, які вивчали історію дворянства в Російській імперії (у тому числі й його південноукраїнську гілку) в останні півтора століття. Разом із цим, зауважимо, що окрім власне історіографічного розділу, І.О. Кочергін до кожного розділу монографії подає історіографічну довідку, яка розширює і доповнює представлену історіографію питання, тим самим переобтяжуючи її.

Структурно робота складається із монографічної, археографічної частин і наукового апарату.

До монографічної, основної частини увійшли вступ, п'ять розділів і висновки.

Найбільшим із них є другий розділ, у якому проаналізовано склад, повноваження, тенденції внутрішньо-станових відносин, порядок та особливості роботи Катеринославського дворянського губернського зібрання. Автор з'ясував що катеринославське дворянське зібрання так і не стало місцем акумуляції сил дворянської громад задля збереження свого значення у нових умовах пореформеного устрою Російської імперії (с. 187). Особливу увагу було приділено головним напрямам діяльності цього зібрання, які на думку І.О. Кочергіна, мали переважно соціально-економічне спрямування (с. 188).

У третьому розділі мова йде про участь дворян у реформуванні аграрного сектору й відносин після селянської реформи 1861 р. При цьому автор логічно поєднує інститути мирових посередників, мирового

суду та земських начальників, вважаючи їх ланками одного ланцюга у формуванні системи нових соціальних відносин (с. 293). До певної міри випадає з цієї схеми підрозділ 3.5, в якому зображено головні тенденції у розвитку великих дворянських господарств.

Четвертий розділ монографії І.О. Кочергіна присвячено аналізу колективної поведінки дворянства в нових умовах соціальної взаємодії. Цей розділ, на нашу думку, є ключовим для розуміння того, як дворяни адаптувалися до системи соціальних відносин у пореформений час. Найбільш тісна і регулярна співпраця дворян із різними соціальними групами, на думку автора, відбувалася в межах земських установ (с. 389). До недоліків віднесемо те, що хоча в соціумі Російської імперії було представлено багато соціальних груп, автор приділив окрему увагу лише селянству й купецтву, а також проаналізував еволюцію відносин дворян з євреями та німцями. Зважаючи на характер цих відносин, автор робить висновок, що дворяни опинилися в оточенні, яке, до певної міри, ними сприймалося як вороже (с. 390).

П'ятий розділ є найменшим. В ньому проаналізовано благодійну діяльність дворянства та участь окремих дворян у розвитку системи освіти на теренах Катеринославської губернії. На думку автора, заняття благодійністю та просвітницькою діяльністю було важливим елементом у формуванні й підтримуванні високого соціального статусу дворянина (с. 422).

Важливим доповненням до основного тексту є археографічна частина (додатки). Тут І.О. Кочергіном були наведені дані щодо всіх маршалків катеринославського дворянства, перелік дворянських родів Катеринославської губернії (на момент проведення селянської реформи), велика кількість таблиць, в яких представлені дані про мирових посередників, земських начальників, попечителів навчальних закладів Катеринославської губернії. Завдяки цим таблицям автор "залюднює" простір Катеринославської губернії сотнями дієвих осіб, які брали участь у підготовці та реалізації реформ та контр-реформ 1860-1880-х рр.

Науковий апарат роботи складається з іменного покажчика, який суттєво полегшує пошук необхідної інформації в тексті.

Монографія І.О. Кочергіна буде корисна всім, хто цікавиться соціальною та локальною історією Катеринославщини та в цілому південного регіону другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

В. І. Мільчев

ХІ ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ “ДЕРЖАВНА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ПРАВОВИЙ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ”

8-9 жовтня 2015 року в приміщенні Запорізького національного технічного університету кафедра українознавства та загальної мовної підготовки ЗНТУ при сприянні Міністерства освіти і науки України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Запорізької обласної державної адміністрації та Запорізького обласного краєзнавчого музею провела традиційну ХІ Всеукраїнську науково-практичну конференцію “Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України”, присвячену 115-й річниці ЗНТУ. В конференції, окрім науковців Запоріжжя, взяли участь представники наукових осередків Дніпропетровщини, Донеччини, Київщини, Криму, Миколаївщини, Одещини, Херсонщини та Хмельницької області. Загалом на конференцію було подано майже дев'яносто наукових статей і матеріалів.

З привітальним словом до учасників конференції від імені її організаторів звернулись: директор Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації, кандидат історичних наук В.В. Мороко; проректор з наукової роботи ЗНТУ, доктор технічних наук, професор Ю.М. Внуков; декан Гуманітарного факультету ЗНТУ, кандидат історичних наук, доцент М.В. Дєдков.

На пленарному засіданні традиційно привітали пам'ятними подарунками першого науковця, що подав заявку на участь у конференції, та першого прибулого на конференцію іногороднього учасника. Програма роботи пленарного засідання включала доповіді: “Етнорелігійний комплекс сучасної України: специфіка південного регіону” (доктор політичних наук, професор, завідувач відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України В.А.Войналович), “Регулювання протиріч ідентичностей в контексті політики громадянської консолідації української нації” (головний науковий співробітник ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, доктор політичних наук, професор В.О. Котигоренко), “Громадянське суспільство та сучасні виклики” (кандидат історичних наук, директор Департаменту культури, туризму, національностей та релігій ЗОДА В.В. Мороко); “Post Homo Sovieticus”: проблема формування ідентичності”; (доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології Бердянського університету менеджменту і бізнесу О.М. Сухомлинов); “Ідея університету в контексті пошуків української ідентичності: диктат прагматизму як шлях в нікуди” (доктор філологічних наук, професор Класичного приватного університету, директор Українського шекспірівського центру, академік АН ВШ України Н.М. Торкут); “Мотивація та форми участі нацменшин в роботі культурно-національних організацій України” (кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології Придніпровської державної академії будівництва та архітектури Л.Є. Чернова); “Генеза органів виконавчої влади, відповідальних за